

КОТОРМО МАДАНИЯТ АРАЛЫК БАЙЛАНЫШТЫН БИР ТҮРҮ КАТАРЫ

К.К.Жусупкелдиев

Ага окутуучу

Ж.Баласагын атындагы

Кыргыз улуттук университети

karibekov_77@mail.ru

Аннотация: Макалада котормо кубулушу лингвокультурологиялык теориясынын алкагында каралат жана котормо – бул тилдер аралык байланыш гана эмес, маданият аралык байланыштын феномени экендиги тууралуу ойлор айтылат. Маданият аралык байланышта жаралуучу маңыздуу жана маанилүү тоскоолдуктар – четтетүү эмес, эреже катары, анткени байланыштын ар бир катышуучусу өзүнө тиешелүү жеке жана талапка ылайык маданияттын өкүлү катары тиешелүү түшүнүктөрдүн тутумун алып келет. Канчалык эки тилдин тутумунун жана маданиятынын ортосундагы окшоштуктар көп болсо, котормочу ошончолук компетенттүү болот, текстин маанисин туура берүү реалдуураак жана ошого ылайык маданият аралык байланышта котормо жемийтүүрөөк болот.

Котормо – бул чындыкты адекваттуу чагылдыруучу процессти татаалдантуучу тилдердин жана маданияттардын синтези.

Өзөктүү сөздөр: адекваттуу котормо; маданият аралык байланыш; тилдердин жана маданияттардын интерференциясы; котормо кубулушу; компетенттүүлүк.

ПЕРЕВОД КАК ОДИН ИЗ ВИДОВ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

К.К.Жусупкелдиев

Старший преподаватель

Кыргызский национальный университет

им. Ж.Баласагына

karibekov_77@mail.ru

Аннотация: В статье рассматривается явление перевода в рамках лингвокультурологической теории и высказывается мнение о том, что перевод – это не только акт межъязыковой коммуникации, но и феномен межкультурной коммуникации. Содержательные и смысловые барьеры, возникающие в межкультурной коммуникации, – скорее правило, чем исключение, поскольку каждый участник коммуникации приносит в нее собственную систему смыслов, присущих ему как индивидуальности и как представителю соответствующей культуры. Чем больше сходства между системами и культурами двух языков, чем компетентнее переводчик, тем реальнее будет передача правильного смысла текста и, соответственно, тем более продуктивным будет перевод при межкультурной коммуникации.

Перевод – это синтез языков и культур, усложняющий процесс адекватной интерпретации действительности.

Ключевые слова: адекватный перевод; межкультурная коммуникация; интерференция языков и культур; явление перевода; компетентность.

TRANSLATION AS ONE OF TYPES IN INTERCULTURAL COMMUNICATION

Senior teacher

K.K. Zhushupkeldiyev

Kyrgyz national university

Annotation: *The article deals with the phenomenon of translation within social and cultural linguistics theory. The main idea of the article is that translation should be considered as a phenomenon of cross-cultural communication. The substantial and semantic barriers arising in intercultural communication is rather the rule, than an exception as each participant of communication brings in system of the meanings inherent in it as identity and as to the representative of the corresponding culture. The more similarity between systems and the cultures of two languages, the translator is more competent, the transfer of the correct meaning of the text will be more real and, respectively, especially the translation at intercultural communication will be productive. Translation is a complex interaction of languages and cultures, complicating the process of appropriate interpretation of reality.*

Keywords: *appropriate translation; cross-cultural communication; interference of languages and cultures; the phenomenon of translation; competence.*

УДК: 347.78.034.

Котормонун прагматикалык баалуулугу – тексттин коммуникативдик натыйжа чыгаруу жөндөмдүүлүгү, ал өз кезегинде баштапкы тексттин жаралуу шартын, которулган текстти кабыл алуу шартын, коммуниканттардын социалдык статусун, кептик кырдаалды жана ар түрдүү коштоочу кубулуштарды эсепке алуу менен жетишилет. Жогоруда келтирилген релевантнанын параметрлери, биринчи кезекте, котормону тилдер аралык байланыштын актысы катары түшүндүргөн котормонун лингвистикалык жана коммуникативдик концепциясы үчүн. Бирок маданият аралык байланыштын теориясынын көз карашынан караганда которгондо эки тил гана эмес, бул сөздүн кеңири түшүнүгүндө эки маданият дагы салыштырылат, ал эми байланыштын кырдаалдык контексти маданий дүйнөнүн бир бөлүгү катары кабылданат. Сүйлөп жаткан / жазып жаткан адам, өзүнүн тилинде текст (кабарлоо) түзүүдө, ойлобостон өзүнүн маданий баалуулуктарына багыт алат, угуучу / окурман, маалыматты кабыл алууда өзүнүн маданиятына таянат. Ошондуктан маданият аралык байланышта ар түрдүү лингвомаданиятка тиешелүү маектештер өзүлөрүнүн айткан сөздөрүн ар түрдүү чечмелешет, бул деген сөз, маанисин берүү менен жыйынтыкталган тилдин байланыш кызматы ар дайым эле же толук көлөмдө өз максатына жете бербейт.

Андыктан адекваттуу котормо өзүнүн жана чет тилин билүү билимин колдонууну гана эмес, жана ошондой эле байланыштын катышуучуларынын маданий баалуулуктар тутумун эске алууну жоромолдойт. Демек, котормо – бул лингвистикалык гана эмес, маданияттык дагы акт, башкача айтканда маданияттар чегиндеги байланыштык акт. Жогорудагы айтылгандарга байланыштуу коммуникативдик процесстин моделин [1, с. 35], “Human Communication: Principles, Contexts, and Skills” авторлор тарабынан иштелип чыккан илимий ишти мисал келтиргим келет. Бул иште байланыш процесси маданият

аралык өз аракеттенүүгө (ар түрдүү лингвомаданияттын өкүлдөрүнүн баарлашуусуна) салыштырылбай чагылдырылса дагы, авторлор байланыштын психологиялык, социалдык жана маданий контексинин маанилүүлүгүнө басым жасашат. Бирок маданий контекст масштабдуураак жана баарлашууга таасир этүүчү бардык калган мүнөздөмөлөрдү өзүнө камтыган болуп эсептелет. Ошентип төмөнкүдөй жыйынтык чыгарсак болот: котормо – бул комплекстүү жана көп кырдуу ишмердүүлүк, анын жүрүшүндө бир тилди башка менен алмаштыруу менен гана чектелбестен алардын социалдык жана психологиялык мүнөздөмөлөрү менен тилди алып жүрүүчүлөрдүн өз ара аракеттенүүлөрү, улуттук менталитеттердин, маданияттардын өз ара таасир этүү процесстери жүрөт. Андыктан котормонун милдети – бул бир тарабынан байланыштын багытын берүү үчүн эквиваленттик ылайык келген түшүнүктөрдү тандоо, башка тараптан кабарлоонун улуттук-маданий өзөгүн толук кабыл алууга таяныч болуучу бөтөн тилдүү тексти түшүнүү үчүн зарыл болгон түшүнүктү берүү. Котормону маданият аралык байланыштын бир түрү катары аныктоочу негизги параметрлерге токтололу:

Биринчиден, котормо процессинин (ар түрдүү маданияттын өкүлдөрүнүн байланыш процессинде кесипкөй дагы, ортозаар дагы) дайыма эки аспектиси болот – тил жана маданият, анткени алар өз ара тыгыз байланышта жана ажырагыс (тилдин жана маданияттын өз ара байланышы тууралуу суроолор В.В. Верецагин, В.Г. Костомаров, В.В. Воробьев, Ю.С. Степанов, В.А. Маслова, В.И. Карасик, С.Г. Тер-Минасова, В.В. Ощепкова, В.В. Красных, С.Г. Воркачев, О.А. Леонтович жана башкалардын эмгектеринде чагылдырылган).

Маданият аралык байланышта жаралуучу маңыздуу жана маанилүү тоскоолдуктар – четтетүү эмес, эреже катары, анткени байланыштын ар бир катышуучусу өзүнө тиешелүү жеке жана талапка ылайык маданияттын өкүлү катары тиешелүү түшүнүктөрдүн тутумун алып келет. Канчалык эки тилдин тутумунун жана маданиятынын ортосундагы окшоштуктар көп болсо, котормочу ошончолук компетенттүү болот, текстин маанисин туура берүү реалдуураак жана ошого ылайык маданият аралык байланышта котормо жемиштүүрөөк болот.

Экинчиден, котормонун натыйжалуулугуна текстти туура сегменттөө таасирин тийгизет. Котормонун бирдиги болуп каалаган тилдик бирдик эле кызмат кыла алары белгилүү: фонемадан диктемага чейин (М.Я. Блохтун термини; диктема – «сүйлөмдөр менен калыптанган текстти тематикалоонун элементардык бирдиги» = «сүйлөмдөрдүн контексттик-тематикалык биригүүсү» [2, с. 72, 178]). Эгерде сөз жакынкы контекстен көз

каранды болсо, анда котормонун бирдигин түзүү үчүн негиз болуп курамына ошол сөз кирген сөз айкашы же жөнөкөй сүйлөм болуп эсептелет. Эгерде сөз бир нече тексттик контекстен көз каранды болсо, анын ичинде сүйлөмдүн сыртына чыгуучу дагы, анда котормонун бирдигин түзүү диктемага негизделет. Эгерде сөз көптөгөн тексттик контексттерден көз каранды болсо, анда котормонун бирдигинин негизине бардык текст камтылышы керек. Эгерде сөз тексттен тышкаркы шарттарга көз каранды болсо, анда котормочу маданияттык комментарий берүү мүмкүнчүлүгүн карашы же түз которуу же калькалоо жолу аркылуу жаңы котормо бирдигин түзүшү зарыл [3, с. 20]. Бул өз кезегинде котормо процессинде маданият аралык таасир этүүнү баса белгилеп турат. Башкача айтканда, маданияттардын ар түрдүүлүгү кабарлоонун маанисин түшүнүүгө тоскоол болуп жаткан учурда котормочу котормонун текстине керектүү өзгөртүүлөрдү, толуктоолорду, түшүндүрмөлөрдү киргизүү менен бул тоскоолдуктарды жоёт. Мисалы: *A woman searches for Mr. Right because she believes the stories she reads in books or watches at the movies; she finds someone she believes she can “change” into her ideal man, and she disappointedly sees her efforts fail* [4, с. 40]. Келтирилген сүйлөмдөгү жетишээрлик ачык контекстке карабай «Mr. Right» котормо бирдигине бир түрдүү тактама берүү максатында түшүндүрүү зарылдыгы келип чыгат: *Mr Right is a man who would be a perfect partner in a relationship* [5, с. 27] («ак аргымакчан ханзаада»).

Демек адекваттуу котормонун маанилүү шарты – котормонун баштапкы бирдигин туура аныктоо, башкача айтканда текстин шартынан кырдаалдык көз карандылыгы, анын ичинде кеңири улуттук-маданий контекстен көз карандылыгы менен бекемделген тилдик бирдиктин тексттик функциясын табуу. Андыктан азыркы учурда көптөгөн изилдөөчүлөр котормо бирдиги катары белгилүү бир сөздү эмес – кептик чыгарманы (байланыштуу кепти) белгилөөгө ыкташат.

Үчүнчүдөн, котормочу өзүнүн ишмердүүлүк процессинде жок дегенде эки тилди катар колдонгондуктан алар дайыма байланышта болот, анын натыйжасы катары интерференция – түп нуска тилдин котормо тилине жана тескерисинче таасир этүү кубулушу болуп эсептелет. Интерференция негативдүү (же бузуучу) мүнөзгө – тескери интерференция, же конструктивдүү мүнөзгө – оң интерференцияга ээ болушу мүмкүн. Биринчи учурда котормонун сапатын төмөндөткөн ар түрдүү каталарга (фонетикалык, лексикалык, грамматикалык, стилистикалык), так эместиктерге жана бурмалоолорго алып келет. Тескери интерференциянын ачык мисалы катары «котормочунун жалган достору» кызмат кылышы мүмкүн: *artist – художник, артист эмес; data – маалыматтар, дата эмес; Dutch – голландиялык, даниялык эмес; plot – схема, ой-пикир,*

плот эмес; West – батыш, чыгыш эмес. Конструктивдүү интерференция учурунда «алар байланышта болгон учурда бир тилдин башка бир тилге кубулуштарынын, функцияларынын жана каражаттарынын жагымдуу таасири» [6, с. 161] болгондугун көрөбүз. Каражаттары дегенде, биринчи кезекте, лексиканы жана грамматиканы түшүнүшүбүз керек. Оң интерференциялануучу сөздөрдүн мисалы болуп төмөнкүлөр эсептелет: *academic – академиялык; attack – чабуул (атака); center – борбор (центр); congress – конгресс; federation – федерация; office – офис; problem – көйгөй (проблема)* ж.б.

Ошентип, «интерференция тилдик байланыш болгон учурда бир тилдик тутумдун экинчисине элементтердин кийлигишүүсү болуп эсептелет, ал кийлигишүүлөрдүн жыйынтыгы тескери болушу мүмкүн жана аталган тилдин нормаларынан четөөсүнөн көрүнөт жана оң болушу адекваттуу котормого таяныч жана башка тилдин таасиринен көндүмдөрдү кабыл алышы болот» [6, с. 173]. Мындан тышкары котормону маданияттар аралык байланыштын бир түрү катары кароо менен жана котормо процесси, таанып билүүнүн тиги же бул тармагында, маданият же прагматика менен чектешерин эске алып прагмалингвистикалык интерференция же маданияттын интерференциясы тууралуу суроо койсок болот. Тилдер аралык байланыштар оптималдуу болуп эсептелет, анда «бири-бирин тең салмактап, тилдик кемчиликтерди толуктап жана өзүнүн алып жүрүүчүлөрүнүн колдонуу чөйрөсүн байытып, тилдер өз ара «биргелешкен тамырлар» сыяктуу аракеттенет» [7, с. 91].

Бул макалада корутунду катары төмөнкү бекемдөөлөр кызмат кылат:

- 1) котормону ар түрдүү маданияттын жана тилдердин өкүлдөрүнүн ортосундагы байланыштын реалдуу ыкмасы деген көз карашта карасак болот;
- 2) котормо – тилдик инсандардын маданият аралык таасир этүү процесси, бир маданий кодду башкаларга түшүндүрүү процесси;
- 3) котормо – бул а) алардын функционалдык, түзүмдүк жана мазмундук дал келүүлөрү көз карашынан алып тилдик эквиваленттерди чектеп тандоо жөндөмдүүлүгү; б) түп нусканын имплициттик маалыматын котормодо эксплициттикке айландыруу жөндөмдүүлүгү;
- 4) котормо – бул тилдердин жана маданияттардын өз ара таасир этүүсү; котормодогу интерференция тескери гана эмес котормочуга сапаттуу жардам берүүгө жөндөмдүү же тилди байытуучу конструктивдүү да болушу мүмкүн;
- 5) котормочунун миссиясы тилдик байланыштын ортомчусу катары – коммуниканттардын маданиятынын ортосундагы аралыкты жеңип чыгуу.

Адабияттардын тизмеси

1. Book C.L., Albrecht T.L., Atkin Ch., Bettinghaus E.P., Donhue W.A., Farace R.V., Greenberg B.S., Hepler H.W., Milkovich M., Miller G.R., Ralph D.C., Smith T.J. *Human Communication: Principles, Contexts, and Skills*. – N.Y.: St. Martin's Press, 1980. – 311 p.
2. Блох М.Я. *Теоретические основы грамматики: Учеб.* – 4-е изд., испр. – М.: Высш. шк., 2005. – 239 с.
3. Утробина А.А. *Теория перевода*. – М.: Приор-издат, 2010. – 144 с.
4. Rapaille C. *The Culture Code. An ingenious way to understand why people around the world buy and live as they do*. – N.Y.: Broadway Books, 2007. – 214 p.
5. Белик Е.В. *Англо-английский лингвокультурологический словарь «Мужчина и женщина»*. – Одинцово: Одинцовский гуманитарный университет, 2008. – 142 с.
6. Алимов В.В. *Интерференция в переводе (на материале профессионально ориентированной межкультурной коммуникации и перевода в сфере профессиональной коммуникации): учебное пособие. Изд. 2-е*. – М.: КомКнига, 2011. – 232 с.
7. Леонтович О.А. *Введение в межкультурную коммуникацию: учебное пособие*. – М.: Гнозис, 2007. – 368 с.
8. Виссон Л. *Русские проблемы в английской речи. Слова и фразы в контексте двух культур*. – Пер. с англ.; изд. 5-е, испр. И доп. – М.: Р. Валент, 2011. – 192 с.
9. Белик Е.В. *Язык – вербальный культурный код нации // Научное обозрение. Серия 2. Гуманитарные науки: научно-аналитический журнал*. – 2012. – № 6__